

Podstawy kryptografii

Andrzej M. Borzyszkowski

Instytut Informatyki
Uniwersytet Gdański

sem. letni 2023/2024

inf.ug.edu.pl/~amb/

Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2023/2024 1 / 20

Konfuzja i dyfuzja (Shannon)

- Konfuzja
  - de facto inna nazwa na permutację (bijekcję)
- Bijekcja $F(k, \cdot) : [n] \rightarrow [n]$ wymaga $\log(2^n!) \approx n \cdot 2^n$ bitów
  - nierealne dla $n = 64$
- Podział na mniejsze bloki, np.
  - $F(k, \langle x_1, \dots, x_8 \rangle) = \langle F_1(k, x_1), \dots, F_8(k, x_8) \rangle$, $x_i \in [8]$
  - dla $n = 64$ zamiast 2^{70} potrzeba $8 \cdot 8 \cdot 2^8 = 2^{14}$ bitów
  - na pewno nie jest pseudolosowa
  - bo zmiana jednego bitu powinna wpływać na wszystkie bity, nie tylko w obrębie bloku
- Dyfuzja
  - trzeba wymienić bity pomiędzy blokami
  - zmiana w jednym bloku wpływa na inne bloki

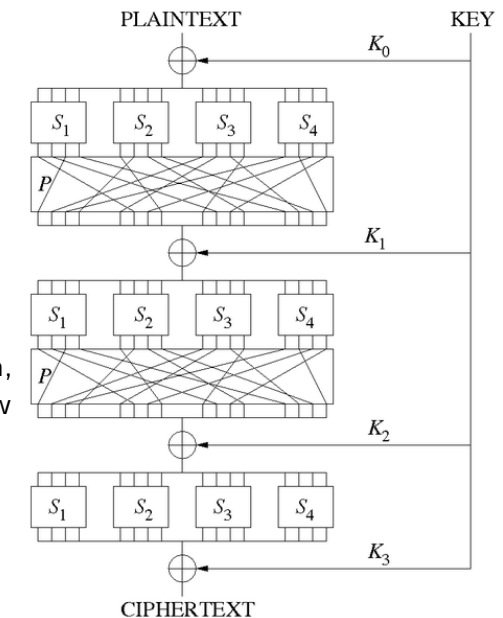
Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2023/2024 3 / 20

Szyfry blokowe

Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2023/2024 2 / 20

Sieć podstawień i permutacji

- Każda z bijekcji $F_i(k, x_i)$ ma postać $S_i(k \oplus x_i)$
  - bijekcje S_i są ustalone
  - nazwa: podstawienie, S-box
  - zależność od klucza jest taka jak w szyfrach strumieniowych
- Dyfuzja
  - przestawia bity, nazwa: permutacja, nie mylić z bijekcją na zbiorze ciągów bitów
- Operacje $\oplus$ z kluczem, zastosowanie S-boksu oraz permutacja bitów są wielokrotnie iterowane
  - klucze k_i dla różnych rund są generowane z klucza k

ŹRÓDŁO: WIKIPEDIA

Andrzej Borzyszkowski (Instytut Informatyki I) Podstawy kryptografii sem. letni 2023/2024 4 / 20

- Odwracalność
  - konieczność odszyfrowywania
  - dodawanie klucza jest odwracalne
  - podstawienia muszą być permutacjami (matematycznie)
  - permutacja bitów musi być permutacją (matematycznie)
- Efekt lawiny
  - zmiana jednego bitu na wejściu może zmienić każdy bit na wyjściu
  - w każdym S-boksie musi zmienić co najmniej dwa bity
  - te dwa bity są przekazane do dwóch różnych S-boksów
  - liczba rund musi być wystarczająco duża

Sieci Feistela

- Przekształcenie Feistela
  - niech $f : [\ell] \times [n] \rightarrow [n]$ jest dowolną funkcją, definiujemy $F(k, \langle x, y \rangle) = \langle x, y \oplus f(k, x) \rangle$, $F : [\ell] \times [2n] \rightarrow [2n]$
  - wówczas $F(k, F(k, \langle x, y \rangle)) = \langle x, y \oplus f(k, x) \oplus f(k, x) \rangle = \langle x, y \rangle$, tzn. F jest odwrotna do siebie
  - w praktyce lepiej zamienić argumenty $F(k, \langle y, x \rangle) = \langle x, y \oplus f(k, x) \rangle$ funkcja odwrotna zaczyna od zamiany, wielokrotne złożenie F jest mocno mieszające: $x, y \oplus f(k, x), x \oplus f(k, y \oplus f(k, x)), \dots$
- Sklejanie i rozkład bloków
  - blok $2n$ bitów to dwa bloki n -bitowe
  - $L_i = R_{i-1}$, $R_i = L_{i-1} \oplus f_i(R_{i-1})$, f_i może zależeć od rundy
  - odwrotne odwzorowanie ma podobny wzór
- Funkcja f nie musi być bijekcją

- Jedna runda
  - szyfr bezwartościowy, jedna para tekst jawny+kryptogram ujawnia klucz
- Dwie rundy
  - z góry wiadomo do jakich S-boksów wędrują zmiany na wejściu
  - np. dla bloku 64 bitowego i 4 bitowych S-boksów trzeba wypróbować $2^{16} \cdot 2^4$ kluczy i powtórzyć to 2^7 razy
  - złożoność ataku 2^{27} – dużo za mało
- Trzy rundy
  - na pewno można odróżnić od permutacji losowej
  - bo zmiany bitów ujawniają się w z góry znanych miejscach

DES (Data Encryption Standard)

- IBM, 1974
  - pierwsza wersja Lucifer
  - wersja obecna, 1975, standard od 1977
  - stracił pozycję w 2000, ale do dziś używany
- Szyfr blokowy (64 bitowy)
  - w pełnej wersji wymaga zdefiniowania trybu użycia szyfru blokowego
  - oparty o sieć Feistela
- Klucz 56 bitowy
  - dzisiaj możliwe jest złamanie brutalne, ale nie jest to trywialne
- Nie znaleziono innego ataku na ten szyfr
  - świadczy to o doskonałości projektu

- Permutacja rozszerzająca: $[n] \rightarrow [m]$, $m \geq n$, zapisywana jest w postaci tabeli o m pozycjach o wartościach $1, \dots, n$, np. 12434356 pokazuje jak przenieść 6 bitów na 8 bitów wyjściowych
- S-box (*substitution box* – tabelaryczny zapis funkcji)
  - $S : [m] \rightarrow [n]$, $m \geq n$
  - w tabeli jest 2^m pozycji, każda zapisywana n bitami
  - np.

101,	010,	001,	110,
011,	100,	111,	000,
001,	100,	110,	010,
000,	111,	101,	011
  - jest to S-box $[4] \rightarrow [3]$, każda wartość na wyjściu powtarza się dokładnie 2 razy
- Klucze dla rund, np. z klucza $x_1, \dots, x_9$ ciąg dziewięciu kluczy 8-bitowych: każdy zaczyna się od kolejnego bitu

Prawdziwy DES

- Bloki są 64 bitowe, występuje 16 rund
- Klucz jest 56 bitowy, podzielony na dwa bloki C_0, D_0
  - w każdej rundzie nowe bloki są $C_i = P_i(C_{i-1})$, podobnie D_i
  - P_i jest przesunięciem bitów o jeden lub dwa bity (określa to tabela 1122222212222221 – 1, 2, 9 i ostatnia runda ma przesunięcie o 1)
  - z 56 bitów wybieranych jest 48 według ustalonego wzorca
- Na wstępie wykonywana jest dodatkowa ustalona permutacja na zakończenie permutacja odwrotna
- $f : [48 + 32] \rightarrow [32]$ wykorzystuje ustaloną permutację rozszerzającą $E : [32] \rightarrow [48]$, osiem S-boksów $[6] \rightarrow [4]$ i dodatkową ustaloną permutację bitów na koniec:
  - $f(R, K) = C(S_1 \times \dots \times S_8(E(R) \oplus K))$
- Permutacje bitów, S-boksy, przesunięcia klucza są częścią standardu

- Bloki są 12 bitowe
  - dzielone są na dwa po 6 bitów, L_0, R_0
- W jednej rundzie $L_i = R_{i-1}$, $R_i = L_{i-1} \oplus f(k_i, R_{i-1})$
- Występuje wiele rund, w ostatniej jeszcze zamiana L_n i R_n
- Więc odwzorowanie odwrotne ma klucze w odwrotnej kolejności, poza tym jest identyczne
- $f : [8 + 6] \rightarrow [6]$ jest zdefiniowane $f(k, R) = S_1 \times S_2(E(R) \oplus k)$, gdzie
  - $E : [6] \rightarrow [8]$ jest ustaloną permutacją rozszerzającą
  - k jest kluczem 8-bitowym, innym dla każdej rundy
  - S_1 i S_2 są dwoma ustalonymi S-boksami, tzn. funkcjami $[4] \rightarrow [3]$
  - blok 8-bitowy jest dzielony na dwa, każda z funkcji jest stosowana osobno, wyniki są sklejone do bloku 6 bitów

DES

- rysunek z dokumentu FIPS46-3, czyli standardu opisującego DES

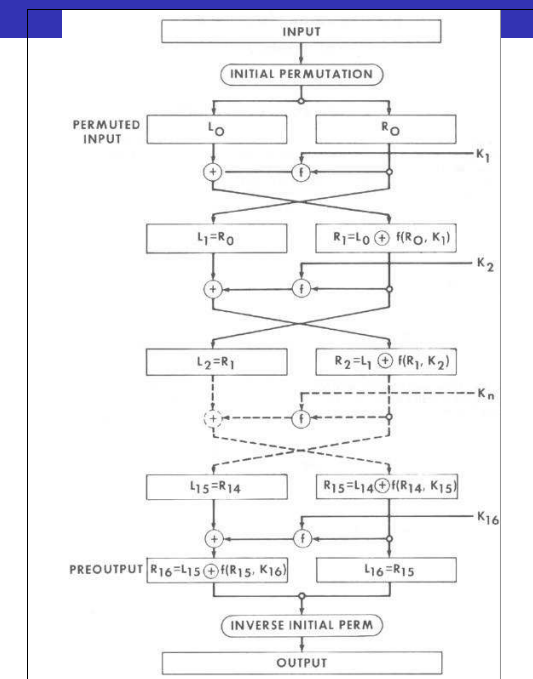

Figure 1. Enciphering computation.

- S–boksy są funkcjami dalekimi od liniowych
  - jeśli na wejściu do S–boksu jest różnica jednego bitu, to na wyjściu różnią się dwoma bitami
  - ustalamy ciąg 6 bitów z i rozpatrujemy 32 pary (x, y) takie, że $x \oplus y = z$ obliczamy $Sx \oplus Sy$, najwyżej 8 par ma prawo dać ten sam wynik
  - utrudnia/uniemożliwia to kryptoanalizę różnicową
- Permutacja na początku i na końcu – nie wiadomo dlaczego!
- Tw.: DES nie jest grupą, tzn. $E(k_1); E(k_2)$ nie jest szyfrowaniem DES (w przeciwieństwie do szyfru Cezara, afinicznego, Hilla)
- dyfuzja: zmiana jednego bitu w tekście jawnym zmienia dużo w szyfrogramie (ok. połowy bitów w bloku)

Ataki na DES – inne

- Analiza różnicowa
  - odkryta w 1980
  - wymaga 2^{49} wybranych tekstów jawnych – za dużo
  - była znana i tajna w IBM
  - DES był zaprojektowany z myślą o odporności na ten atak
- Analiza liniowa
  - odkryta w 1993
  - wymaga 2^{43} wybranych tekstów jawnych, też dużo
  - nie była znana projektantom DES'a
- Połączenie ataków i usprawnienia
  - wymaga 2^{16} wybranych tekstów jawnych i 2^{29} obliczeń

- Pierwsze wątpliwości (za krótki klucz) natychmiast, 1975
- Zatwierdzenie standardu w 1983, 1988 i 1993
- Propozycja zbudowania komputera o specjalnej architekturze, 1993
- Propozycja wykorzystania obliczeń rozproszonych (łatwa dostępność sieci tysięcy komputerów), 1996
- Złamanie klucza, 1997 – kilka miesięcy obliczeń
  - 1998, wystarczyło 39 dni
  - 1999, czas liczony w godzinach
- DES Cracker – zakłada, że tekst jawny jest literą ascii 7-bit
  - szansa, że losowy klucz wyprodukuje 8 liter jest 1/60tys większość kluczy jest szybko odrzucana
  - maszyna ma 1500 procesorów, łamie każdy klucz w 4 dni
- Cost-Optimized PArallel COde Breaker (2006/2008): 1 dzień

Dane historyczne

- Pierwszy IBM PC: 4.7 MHz, 8 bitowy procesor
  - szyfrował w tempie 370 bloków (3 kB) na sekundę
  - 66 MHz 486, 16 bitowy procesor: 100 razy szybciej
  - 2GHz Pentium4, 32 bitowy procesor: 20 razy szybciej
- Hasła w systemie UNIX (historia)
  - 8 bajtów hasła tworzy klucz (56 bitów)
  - przechowuje się wynik szyfrowania kluczem ciągu zer
  - można dodać 12 bitów ziarna, zmieniają one nieco przebieg algorytmu DES
  - dłuższe hasła są niewykorzystane, krótsze uzupełniane
  - dziś stosuje się inne funkcje skrótu

- Szyfrowanie dwukrotne: $E(k_1, E(k_2, m))$, przestrzeń kluczy jest iloczynem kartezjańskim, tzn. jest ich 2^{112}
- dany jest tekst jawny m i zaszyfrowany j.w.
  - $m = D(k_2, D(k_1, c))$ gdzie $c = E(k_1, E(k_2, m))$ czyli $D(k_1, c) = E(k_2, m)$
  - atak urodzinowy: można przygotować listę 2^{56} szyfrogramów $E(k, m)$ oraz 2^{56} tekstów odszyfrowanych $D(k, c)$ i sprawdzać, czy jest para identycznych
  - a więc dwukrotne szyfrowanie daje lepszą ochronę tylko przy założeniu, że barierą jest złożoność pamięciowa
  - trzykrotne szyfrowanie ma w tym sensie moc 2^{112}

AES (advanced encryption standard)

- 1997 – wezwanie NIST do zmiany szyfru
- założenia: klucze długości 128, 192 i 256 bitów
  - praca na procesorach 8-bitowych (karty inteligentne)
  - 15 kandydatur rozpatrywanych
- 5 finalistów:
  - MARS (IBM)
  - RC6 (RSA)
  - Rijndael (2 naukowców z Belgii)
  - Serpent (3 naukowców z USA)
  - Twofish (m.in. Schneier)
- obecny standard: AES=Rijndael

- 3DES – trzykrotne szyfrowanie
  - moc co najmniej taka jak szyfru 112 bitowego
  - zdefiniowano wersję $E(k_1, k_2, m) = E(k_1, D(k_2, E(k_1, m)))$
  - użycie D zamiast E nie zmienia siły, a ułatwia kompatybilność, $k_1 = k_2$ oznacza zwykłe szyfrowanie DES
  - uwaga: trzy różne klucze nie zwiększają mocy, klucze w innej kolejności zabijają ideę
- DESX – $E(k_1, k_2, k_3, m) = k_3 \oplus E(k_2, k_1 \oplus m)$
  - moc jest taka jak przestrzeń trzech kluczy
  - nie widać ataku podobnego do poprzedniego

Rijndael

- Sieć podstawień i permutacji
  - blok 128 bitów (macierz 4×4 bajtów)
  - każdy bajt jest podstawiany za pomocą tego samego S-boksu
  - permutacją jest przesunięcie bajtów w wierszach macierzy
  - dodatkowo operacja algebraiczna na całej macierzy
- Oparty o teorię ciał skończonych (256 elementowych)
  - elementy przedstawiane są jako formalne wielomiany 8 stopnia, mnożenie wykonywane jest modulo pewien ustalony wielomian
  - pozwala to traktować bajty jak liczby, definiować operacje na wektorach i macierzach, są one odwracalne